

Юридичні дефекти

в земельному праві України як предмет наукового дослідження

А. М. Статівка

доктор юридичних наук, професор Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

В. Ю. Уркевич

доктор юридичних наук, професор Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

У сучасних умовах в Україні не завершена земельна реформа, не визначена юридична доля мораторію на відчуження земель сільськогосподарського призначення, стан земельних ресурсів країни близький до критичного*, а громадяни звертаються до Європейського суду з прав людини за захистом своїх земельних прав після вичерпання національних засобів захисту. Тому вихід у світ монографії кандидата юридичних наук, доцента юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка Т. О. Коваленко**, присвяченої виявленню сутності юридичних дефектів у правовому регулюванні земельних відносин, їх класифікації, обґрунтуван-

ню спеціально-юридичних механізмів мінімізації юридичних колізій та прогалін у земельній сфері, можна розцінювати як значну подію не лише для науки земельного права, а й для практики земельно-правового регулювання.

Проблематика юридичних дефектів нова та дискусійна як у загальній теорії права, так і у доктрині земельного права України. Сьогодні актуальними завданнями національної земельно-правової науки є обґрунтування механізмів забезпечення підготовки та прийняття якісних нормативно-правових актів земельного законодавства, виявлення дефектів у чинних законах та інших джерелах земельного права України, зменшення їх негативного впливу на забезпечення правопорядку в процесі набуття та реалізації прав на землю, охорони землі, здійснення державного і самоврядного регулювання земельних відносин тощо. Адже колізії, прогаліни та інші юридичні дефекти справляють негативний вплив на ефективність земельно-право-

* Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» від 21 грудня 2010 р. № 2818-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 26. – Ст. 218.

** Коваленко Т. О. Юридичні дефекти правового регулювання земельних відносин в Україні : моногр. / Т. О. Коваленко. – К. : ВПЦ «Київський університет» ; Юрінком Інтер, 2013. – 632 с.

вого регулювання. Їх наявність ускладнює, а іноді й унеможливорює набуття і захист земельних прав різних суб'єктів, що призводить до зростання правового нігілізму, знижує інвестиційну привабливість нашої держави, має наслідком зростання корупції у земельній сфері тощо.

У монографії простежується органічне поєднання теоретичних і практичних проблем, при цьому слід підкреслити логічну структурованість дослідження, полемічність викладу матеріалу, зваженість та обґрунтованість власної позиції автора. У рецензованій роботі Т. О. Коваленко по-новому підходить до розкриття юридичної сутності багатьох понять і категорій як теорії права, так і земельного права, які часто по-різному вживаються й тлумачаться у законотворенні, правозастосуванні, що вкрай негативно відображається на правовому становищі суб'єктів земельних правовідносин.

Враховуючи науковий характер цієї роботи, Т. О. Коваленко висловлює і обґрунтовує ідеї, які є новими для сучасної теорії земельного права України. Так, на основі науково-теоретичного аналізу і матеріалів практики в монографії доведена необхідність уніфікувати юридичну термінологію та запровадити термін «юридичні дефекти» на позначення негативних явищ, проблем, недоліків, які характерні для системи земельного права та законодавства України. У роботі також розкрито юридична природа розглядуваних дефектів із врахуванням специфіки земельно-правового регулювання, запропоновані спеціально-юридичні механізми усунення та подолання юридичних колізій і прогалин, які найбільш поширені юридичні дефекти у механізмі правового регулювання земельних відносин.

Перший розділ монографії присвячений науково-теоретичним основам

юридичних дефектів у земельному законодавстві, у якому Т. О. Коваленко розкриває стан дослідження проблематики юридичних дефектів у наукових джерелах та приходиться до висновку, що актуальним завданням вітчизняної земельно-правової науки є системне опрацювання проблем юридичних дефектів у правовому регулюванні земельних відносин. На основі детального аналізу особливостей розвитку українського земельного законодавства, починаючи з 1990 р., в монографії розкрито негативний, деструктивний вплив юридичних дефектів на ефективність правового регулювання земельних приватизаційних відносин, відносин щодо набуття та реалізації права власності на землю і землекористування, відносин у сфері державного та самоврядного регулювання земельних відносин, охорони земель тощо. Поширення таких негативних явищ у земельному праві та законодавстві України, як колізії, прогалини, декларативність правових приписів, інших юридичних дефектів, особливо на сучасному етапі, є яскравим свідченням своєчасності, актуальності та новизни теми монографічного дослідження Т. О. Коваленко.

У другому розділі автор детально зупиняється на аналізі загальних ознак юридичних дефектів, а також розкриває їх особливі ознаки саме у сфері правового регулювання земельних відносин, що обумовлено особливим значенням земель як об'єкта земельних правовідносин, специфікою правового становища різних суб'єктів указаних відносин, негативними наслідками таких дефектів для економіки держави та її національної безпеки. В монографії Т. О. Коваленко вперше в земельно-правовій науці розкриває поняття юридичних дефектів у широкому розумінні, як недоліків, що властиві для всього механізм-

му земельно-правового регулювання – для земельно-правових норм та принципів, джерел земельного права як форми об'єктивації земельно-правових норм, правового становища суб'єктів та об'єктів земельних правовідносин, юридичних фактів і складів, актів правореалізації та правозастосування. Такий підхід дозволив автору комплексно розглянути проблему юридичних дефектів і виявити характер їх впливу на всю систему земельно-правового регулювання.

Значний науковий та практичний інтерес становить третій розділ монографії, у якому Т. О. Коваленко детально зупиняється на аналізі загальних і особливих ознак юридичних колізій правового регулювання земельних відносин, проводить їх класифікацію. Застосування широкого підходу до розуміння терміна «юридична колізія» дало змогу Т. О. Коваленко розкрити специфіку колізії земельно-правових норм, нормативно-правових актів, суб'єктивних юридичних прав, актів реалізації норм земельного права та обґрунтувати спеціально-правові механізми усунення і подолання вказаних колізій, що має не лише теоретичне, а й практичне значення. Автор монографії зупиняється на аналізі різних способів подолання колізій у земельному праві України (застосування принципів права, офіційне і доктринальне тлумачення земельно-правових норм, застосування колізійних норм, застосування правоположень, судових і квазісудових прецедентів) та окреслює шляхи підвищення їх ефективності.

У четвертому розділі монографічно-го дослідження автор вперше у земельно-правовій науці України комплексно дослідила особливості юридичних прогалин як різновиду юридичних дефектів земельно-правового регулювання, запропонувала їх поняття, провела кла-

сифікацію та обґрунтувала спеціально-юридичні механізми їх заповнення. Особливий теоретичний і практичний інтерес становить проведене Т. О. Коваленко дослідження поняття, підстав та меж застосування юридичної аналогії у правовому регулюванні земельних відносин.

Схвалюючи рецензовану роботу, слід водночас зазначити, що Т. О. Коваленко акцентувала свою увагу на детальній характеристиці таких поширених юридичних дефектів правового регулювання земельних відносин, як юридичні колізії та юридичні прогалини, дещо залишивши осторонь такі різновиди розглянутих дефектів, як декларативність земельно-правових норм, дублювання земельно-правових приписів, конкуренція тощо. У зв'язку з цим автору монографії варто було б обґрунтувати спеціальні правові механізми, які б дозволяли усунути або подолати у випадку виявлення на практиці переважну більшість дефектів земельно-правового регулювання, а не лише колізій та прогалин правового регулювання земельних відносин.

Проте такі пропозиції мають дискусійний характер і не применшують наукової та практичної цінності монографії Т. О. Коваленко «Юридичні дефекти правового регулювання земельних відносин в Україні», що є істотним внеском в розвиток науки земельного права України. Ця робота – один із позитивних імпульсів у сучасному розвитку наукових досліджень проблем підвищення якості українського земельного права та законодавства з метою забезпечення його ефективності. Висновки і рекомендації автора монографії можуть бути використані в нормотворенні та правозастосуванні, в науковій і освітній діяльності з теорії права та проблем правового регулювання земельних відносин.